

Várható a folyóiratárak további emelkedése, s ennek következtében tovább csökken az egyes könyvtárak által előfizetett folyóiratok száma. Ez azonban nem mehet a végtelenségig. Végül is meg kell állapítani az adott könyvtár folyóirat-állományának optimális mértékét.

Jól ismert tétel, hogy a cikkmásolatokra vonatkozó kérések 80%-át az előfizetett címek 20%-ából lehet teljesíteni. A *Delfti Műszaki Egyetemi Könyvtár* vizsgálata igazolta ezt a tételt azzal a kiegészítéssel, hogy a 80%-os teljesítéshez szükséges folyóiratok ára magasabb az átlagosnál, mert rájuk az előfizetési költségek 35%-a esik.

Ebből kiindulva egy négy paramétert tartalmazó modellt fejlesztettek ki a folyóirat-gyűjtemény optimalizálására:

- > a könyvtár használói által évente igényelt folyóiratcikkek száma,
- > egy cikk külső forrásból való beszerzésének átlagos költsége,
- > a használók igényeiből kiindulva összesen hány folyóiratot kellene előfizetni,
- > a folyóiratok átlagos előfizetési ára.

Erre a modellre alapozva (s figyelembe véve, hogy a 80%-os helyi kielégítéshez a folyóiratbűdzsének nem 20, hanem 35%-ára van szükség), össze lehet vetni az előfizetési költségeket és a külső forrásokra támaszkodó dokumentumellátás költségeit.

A szerző egy kisebb egyetemi és egy kutatóintézeti könyvtár példáján mutatja be a modell funkcionálását.

Az egyetemi könyvtárnak 15 000 használója van, akiknek átlagosan évente 20 (összesen 300 000) kérésük van. Egy cikket külső forrásból megszerezni átlagosan 20 dollárba kerül. A használóknak 13 000 folyóiraatra van szükségük, az

átlagos előfizetési ár 210 dollár. Ha minden cikket külső forrásból szereznének be, ez 6 millió dollárba kerülne; ha minden szükséges folyóiratot előfizetnének, 3,73 milliót költethetnének. A modell alapján kiszámított görbe azt mutatja, hogy az igényeket a legkisebb ráfordítással úgy lehet kielégíteni, ha a számításba jövő folyóiratok legkeresettebb 35%-át fizetik elő (955 ezer dollár), s az ezekből nem kielégíthető igényekkel külső dokumentumellátó forrásokhoz fordulnak. A modell más értékekkel is tanulságos: ha 10 dollárba kerül egy cikk megszerzése, akkor elég a szükséges folyóiratok 20%-át előfizetni; ha 30 dollárba, akkor 40%-ukat az optimális eredmény eléréséhez. Az előbbi esetben a 2600 előfizetett folyóiratból az igények 80%-át lehet kielégíteni, az utóbbi esetben 5200 folyóiratból 95%-ukat.

A példaként vett kutatóintézetben a használók száma 200, s évente átlagosan 100 kéréssel jelentkeznek. 2000 folyóirat előfizetésére lenne szükség a teljes kielégítéshez. Ha az átlagos előfizetési ár 210 dollár, és egy cikk beszerzése külső forrásból 20 dollárba kerül, akkor a modell szerint az optimális eredményt a folyóiratok mindössze 15–20%-ának előfizetése adja.

A modell annak bizonyítására is használható, mennyivel csökkentheti a kiadásokat külső dokumentumforrások igénybevétele, illetve a folyóiratbűdzsé túl alacsony ahhoz, hogy optimális gyűjteményre fussa belőle.

WESSELS, R. H. A.: *Optimizing the size of journal collections in libraries. = Interlending and Document Supply*, 23. köt. 3. sz. 1995. p. 18–21./

(Papp István)

Kis- és közepes vállalatok információellátása

Kis- és közepes vállalatok információs szükséglete

A könyvtárosok eddig nem sok figyelmet fordítottak a vállalatok információs igényeire. A kis- és közepes vállalkozások körében is egyre gyorsabban növekszenek az igények. A releváns információ beszerzésének elmulasztása következtében számítások szerint évente 20 milliárd márkát fordítanak megkettőzött kutatások és fejlesztések költségeire. Különösen a kis- és közepes vállalkozások használják igen csekély mértékben a rendelkezésre álló tudásanyagot.

A könyvtárak szempontjából nem annyira mennyiségi paraméterekkel jellemezhetők a kis- és közepes vállalatok, mint inkább azzal, hogy nem

rendelkeznek saját információs szervezettel. Ha a könyvtárak az ebből adódó feladatot vállalni akarják, meg kell vizsgálniuk e potenciális használói kör igényeit, és szolgáltatási kínálatukat ehhez kell igazítaniuk.

A kis- és közepes vállalatok információikat a következő forrásokból szerzik be: a megrendelőkkel folytatott beszélgetések során (86,7%), vásárokon és kiállításokon (68%), a konkurenciától (60,7%), szakfolyóiratokból (48,7%), adatbázisokból (14%), szakmai szervezetektől (14%). A könyvtárak a szakfolyóiratok és az adatbázisok terén már ma is megfelelő partnerek lehetnek. Ha

a kis- és közepes vállalatok hosszú távon is megakarnak maradni, ki kell használniuk az elektronikus médiumok nyújtotta információs lehetőségeket. A könyvtárak partnerekké válhatnak ebben a folyamatban, ha vonzó információs kínálatot tudnak felépíteni.

A szövetségi kormányzat pillanatnyilag más módon próbálkozik a kis- és közepes vállalatok információs igényeinek kielégítésével: a MIKUM projekt keretében 2500 cég közvetlenül kapcsolódhat különféle adatbázisgazdákhoz, s veheti igénybe egyesületek, nagyvállalatok, hatóságok, kutatóintézetek és kereskedelmi információközvetítők nyilvános szolgáltatásait.

Szembetűnő, hogy a projektben nem kaptak szerepet a könyvtárak, holott a kis- és közepes vállalatok általában nem képesek maguk lefolytatni a kereséseket az adatbázisokban. Nehézségeiken csak az egész országot átfedő könyvtári infrastruktúra segíthet.

Az információs piac is úgy szerveződik, mint bármely más piac, a termelés, terjesztés és fogyasztás folyamatának megfelelően. A kis- és közepes vállalatok információs igényei négy témakörben jelentkeznek: piaci, tudományos-műszaki, jogi és menedzsment, valamint társadalmi és politikai információk. Az igényeket kielégítő szolgáltatásokat öt fő csoportba sorolhatók: faktográfiai információk, irodalomkutatások, szabadalmi információk, témadokumentációk, döntés-előkészítő anyagok. Mindezeket a könyvtárak is elvégezhetik, de problematikus, hogy a kiértékelő és döntés-előkészítő anyagok elkészítése nem lépi-e túl az információs szolgáltatás és a vállalati tanácsadás közötti határvonalat.

A könyvtárak információs kínálata

A könyvtárak lényegükből eredően információs szervezetek; a kérdés csupán az, hogy meglévő szolgáltatásaikkal milyen mértékben képesek kielégíteni a kis- és közepes vállalatok információs igényeit, illetve mennyire kell bővíteniük kínálatukat, hogy az információs piacon helyt tudjanak állni a kereskedelmi vetélytársakkal szemben.

Nyomtatott információhordozók

A nyomtatott anyagok terén a könyvtárak kiváló információvagyonnal rendelkeznek. A különleges gyűjtési területek (Sondersammelgebiete) rendszere, a központi szakkönyvtárak és a szakkönyvtári együttműködés specializált információs és irodalmi ellátást tesz lehetővé. Az OPAC-ok egyre növekvő száma, a regionális és országos hálózati központi katalógusok és különösen a folyóirat-adatbázis kiváló áttekintést nyújt a rendelkezésre álló nyomtatott anyagról. Ugyanakkor a feltárás mélységét fokozni kell, a könyvtári katalógusokban meg kell jelenniük a folyóiratcikkeknek, s különösen a gyűj-

teményes kötetek tanulmányainak is. Fel kell tárnai a tartalomjegyzékeket, a szerzői kivonatokat, az előszavakat, a mutatókat, a grafikákat, a táblázatokat és képeket is. A könyvtári adatbázisokat ki kellene egészíteni a személyekre és testületekre vonatkozó információkkal, adatokkal, meghatározásokkal, tárgyi összefüggésekkel. Egy további lépést jelentene a teljes szövegek konvertálása digitális formába, legalább néhány, időben és terjedelemben körülhatárolt szakterületen.

A könyvtári szolgáltatásoknak hagyományosan egyik leggyöngébb pontja a kívánt dokumentum rendelkezésre bocsátása. Még a helyi kölcsönzés is, amely a használó fizikai jelenlétét kívánja meg, a vállalatok számára alig jön számításba. Teljesen elfogadhatatlan viszont a könyvtárközi kölcsönzés, a maga 2-6 hetes szállítási határidejével. Az idő pénz! A megoldást a látótávolságba került online dokumentumszolgáltatás jelentheti. (Vö. a Nordrhein-Westfalen 20 könyvtárában 1995 februárja óta futó JASON projekt.) Az online kérésre leszkennelt és a megrendelő asztalán álló PC-re továbbított dokumentumszolgáltatással a könyvtárak a gazdaság partnereivé válhatnak. 1996-tól lép életbe a SUBITO program, amelynek keretében mindenki, aki egy PC-vel, modemmel és telefonvonallal rendelkezik, hozzáférhet egy általános információs rendszerhez, amely magára vállalja a keresést, a megrendelést, a leszállítást és a szakinformációs központok, adatbázisok és a könyvtárak szolgáltatásainak a közvetítését, mindezeket egy virtuális hálózatba kötve. Egyelőre nem kapott kellő figyelmet az a kérdés, hogy a közművelődési könyvtárakat milyen formában lehetne bevonni ebbe a koncepcióba.

Az elektronikus hordozók

Az utóbbi évek műszaki fejlődése lehetővé tette az információk digitális tárolását. Az elektronikus kiadás mennyisége napról napra nő. A telekommunikáció fejlődése az egész világra kiterjedő hálózatokat hozott létre. Az információs társadalomba való átmenet szakaszában egyidejűleg nő az információk áradata és az információs szükséglet. Sokan a könyvtárak elavulását, könyvmúzeumokká válását jósolják. E jósok azonban figyelmen kívül hagyják, hogy a tapasztalatok szerint az új hordozók nem teszik szükségletlenné a korábbiakat, s hogy a célzott és gyors információellátás csak hivatásos információközvetítők révén lehetséges.

Ahhoz, hogy a könyvtárak eleget tudjanak tenni az információs társadalom kihívásainak, az elektronikus információhordozókat is be kell vonniuk feladatkörükbe. Így előnyös kiindulási pozícióba kerülhetnek a kis- és közepes vállalatok információellátása szempontjából. Ezzel kapcsolatosan olyan kérdések is tisztázásra várnak, mint pl.

a teljes szövegek továbbadásának szerzői jogdíja, vagy a könyvtárak szerepe az elektronikus publikációk kereskedelmi terjesztésében.

A könyvtári munka fő feladatai közé be kell vonni a digitális információ kezelését, az elektronikusan tárolt adatgyűjtemények felépítését, feltárását, gondozását, selejtezését is.

Aktív információkövetítés

Az információellátásban egyre növekvő szerepet játszanak a külső adatbázisok. Itt nem elég pusztán a hozzáférést biztosítani a használók számára, hanem a könyvtári információs szakemberek aktív közvetítő tevékenységére van szükség, különösen a kis- és közepes vállalatok szempontjából. A könyvtárnak információs ügynökségként kell működnie. Ehhez megfelelően felkészített személyzetre van szüksége. Személyi kapacitást kell felszabadítani a tanácsadásra, az információk hasznosítására és közvetítésére. (Ez kihatással lesz a könyvtárosképzésre is.) Az információs szolgáltatások kínálatába beletartozik a hozzáadott értéket jelentő információátcsomagolás, az SDI vagy a szakbibliográfia egyaránt.

A ráfordítások nem a könyvtárakat terhelik. A vállalatok készek a számukra szükséges szolgáltatásokat megfizetni, ha ezekhez olcsóbban jutnak hozzá, mint saját előállításban. Ez vonatkozik a szakmai információkra is. Viszonylagos pénzügyi önállóság esetén vonzóvá válik a könyvtárak számára a bevételek növelése, mert ezeket további személyzetre és modernizálásra fordíthatják.

Az információ terjesztésében nem érvényesíthető kizárólag a hagyományos hozzáállás, mely a kínálat megteremtésén túl a fogyasztóra bízta a számára szükséges információ beszerzését és feldolgozását. A könyvtárnak aktívan kell propagálnia információs termékeit és szolgáltatásait, s versenyképes árakkal kell fellépnie a kereskedelmi információs ügynökök konkurenseként.

A könyvtárak információs hálózata

A könyvtárak csak akkor lesznek képesek valóban vonzó és versenyképes kínálatot nyújtani a kis- és közepes vállalatoknak, ha egyetlen információs hálózatban egyesülnek, amelyben minden könyvtártípus, a közművelődési könyvtár is részt vesz. Az egész ország területét lefedő könyvtári

információkövetítő helyek rendszerének megteremtése ugyanolyan jelentőségű, mint a DBV-OSI II projekt, amely a szakmai információs központok, a nagy tudományos könyvtárak és a könyvtári hálózatok összefogására épül. Fel kell számolni azt a gazdaságtalan hármasságot, amely szerint az állampolgárok információellátása a közművelődési könyvtárak, a tudomány és oktatása a tudományos könyvtárak, a gazdaságé pedig a kereskedelmi információkövetítők dolga.

A könyvtárközi kölcsönzés és a különleges gyűjtési területek mintájára a német könyvtárügy decentralizált struktúráit versenyképesen lehetne megszervezni. Minden tagnak képesnek kell lennie az alapvető információs igények kielégítésére, s ezen túlmenően a helyi és a regionális szükséglet szerint specializálódni egyes területeken. Így a helyi lehetőségeket meghaladó igényeket tovább lehet irányítani a megfelelő felkészültségű ponthoz. A munkamegosztáson alapuló rendszerben információs szolgáltatási súlypontokat kell képezni szakterületek, adatbázisok, adatbázisgazdák, Internet-szolgáltatások szerint. Egy belső elszámolási rendszer alapján lehetne a szolgáltatásokért térítést felszámolni. A meglévő könyvtári számítógépes hálózatok mint regionális központok vállalhatnák a koordinálás feladatai mellett az információkeresésre vonatkozó megbízások és az elektronikus információk továbbítását.

A szövetségi, tartományi és helyi hatóságok a regionális gazdasági fejlesztési programok keretében állítsák fel az egyes könyvtárakban az információs szolgáltatókat. Így a könyvtárakra tudományos és kulturális feladataik ellátása mellett a gazdasági életben is fontos szerep hárulna. A könyvtárak információs rendszerben való összefogása révén nemcsak a kis- és közepes vállalatok információellátásának infrastruktúrája jönne létre, hanem a könyvtárak szolgáltatási kapacitása is jelentősen megnőne, s kulcspozícióhoz juthatnának a modern információs társadalomban.

/RÖSCH, H.: Unternehmen als Kunden – Informationsangebote für kleine und mittlere Unternehmen im Informationsverbund der Bibliotheken. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 43. köt. 2. sz. 1996. p. 121–131.

(Papp István)